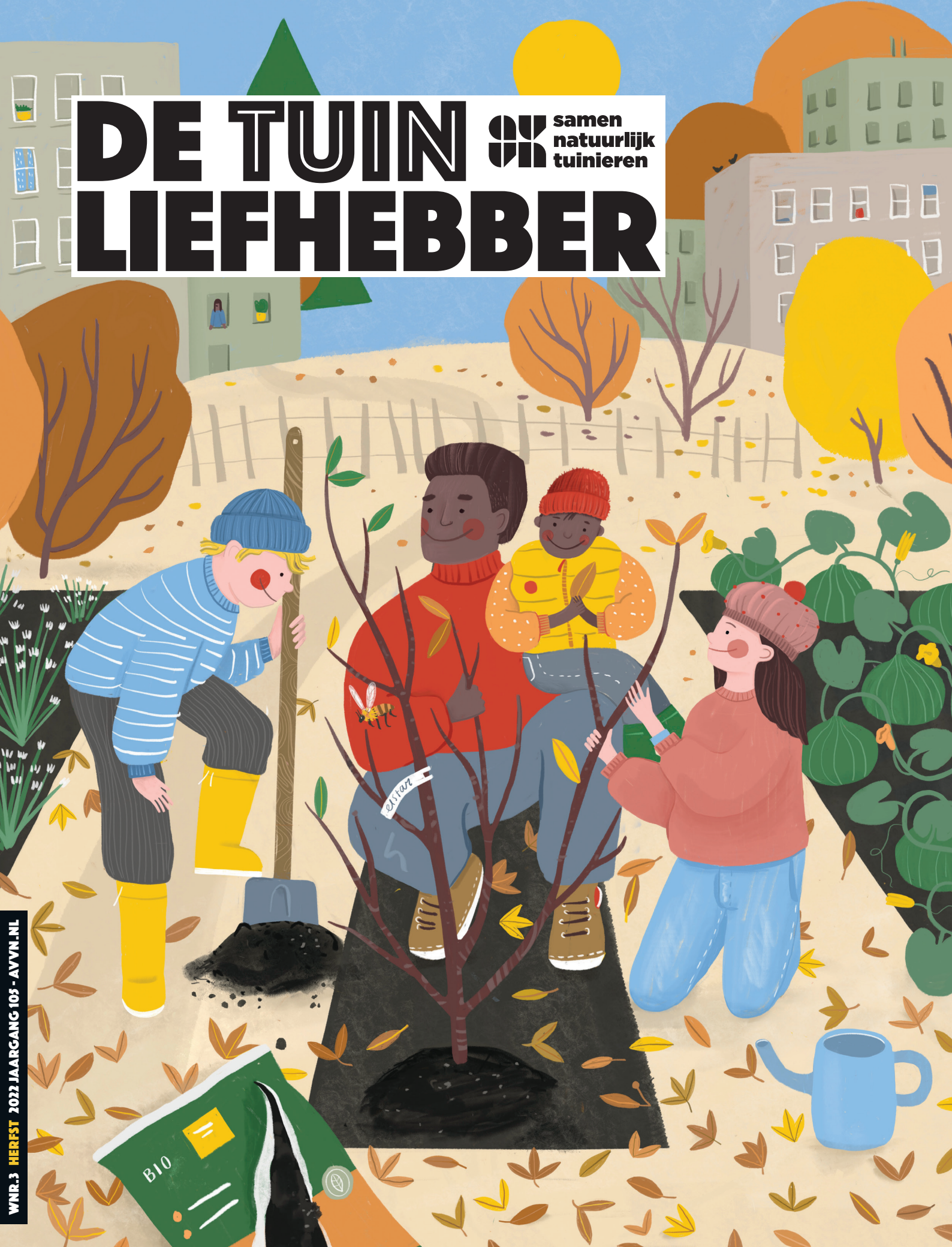

DE TUIN LIEFHEBBER

 samen
natuurlijk
tuinieren

IN DIT NUMMER

- 10** 'Laat je meerwaarde zien'
Interview met Paulus Jansen, oud-wethouder Utrecht
- 12** Klimaatvriendelijke beplanting: natte voeten of liever droog?
Serie - De klimaatvriendelijke tuin
- 16** Wilde bijen in de tuin
Hommels
- 17** Herfstbloemen voor bijen in je tuin
- 18** 'Leuk om je talenten in te zetten'
Vrijwilliger bij AVVN
- 26** De groenteliefhebber
Knoflook: geurige bron van gezondheid
- 28** Nu zaaien en planten
Voor een feestelijk voorjaar

EN VERDER

- 07** Doorgrond – column
AVVN-vicevoorzitter Hans van Leeuwen
- 08** Groenberichten
- 15** In de tuin van Loethe – column
- 20** Beleef de seizoenen – column
Leni van Noord
- 22** Zaaien en oogsten
In de moestuin: pompoenen
Wildplukken: sleedoorn
- 25** Fotowedstrijd
- 30** De volgende keer

ONLINE

Voor de liefhebber
Lees-, kijk- en luistertips
Groen doen
Thijsses's Hof in Bloemendaal

En meer op detuinliefhebber.nl

'LAAT JE MEERWAARDE ZIEN'

Hoe kijkt de gemeente – bestuur en ambtenaren – naar tuinverenigingen? Zoveel gemeenten (383), zoveel opvattingen en beelden. Wat kun je als vereniging doen om dat beeld positief te beïnvloeden? Een gesprek met Paulus Jansen, oud-wethouder ruimtelijke ordening, sport en recreatie in Utrecht. “Het belangrijkste is dat je zichtbaar bent én blijft.”

TEKST & FOTO: PAUL VAN BODENGRAVEN

TUINVERENIGINGEN ZIJN VAAK IN BEELD ALS POTENTIËLE BOUWLOCATIES BIJ GEMEENTE EN PROJECTONTWIKKE- LAARS. HOE KOMT DAT?

“Daar is een veelvoud aan verklaringen voor. Op de eerste plaats is de grond relatief goedkoop, ligt de grond vaak dichtbij bestaande bebouwing en lijkt een tuinencomplex ‘gemakkelijk’ te

verplaatsen. Maar er spelen ook andere factoren een rol: als een tuinencomplex is uitgedroefd tot een verkapt vakantiepark, waar meer aandacht uitgaat naar de chalets dan de tuin, dan is er ook vaak een zekere weerzin bij de gemeente tegen dat oneigenlijk gebruik. Dan is een besluit dat op te doeken vrij snel genomen. Datzelfde

geldt trouwens ook voor campings. En misschien nog wel het belangrijkste: vaak heeft een gemeente heel weinig kennis van de meerwaarde van een tuinencomplex. En zonder kennis van zaken is het besluit een tuinencomplex een andere bestemming te geven makkelijk genomen.”

WAT KUN JE ALS VERENIGING DAARTEGEN DOEN?

“Zorg dat je dat gebrek aan kennis zo snel mogelijk aanvult! Bij bestuurders, bij de gemeenteraad en ook bij de ambtenaren. Het gemeentelijke apparaat mag groot lijken, maar vergis je niet. In een gemiddelde gemeente in Nederland is er misschien 0,5 fte beschikbaar voor een ambtenaar die zich bezighoudt met openlucht recreatie, naast alle andere taken. Diegene is wel de voorbereider van het beleid. Onbekend maakt onbemind. De lobby van sportclubs en andere maatschappelijke organisaties die ook aandacht willen is best groot. En ook projectontwikkelaars zijn met grote regelmaat te vinden in het gemeentehuis. Zorg dat je als tuinvereniging daar ook zichtbaar bent, anders blijf je wisselgeld in het debat over de bestemming van schaarse ruimte.”

MET WELKE ZAKEN KAN EEN TUINVERENIGING ZICH PROFILEREN BIJ DE GEMEENTE?

“Mijns inziens zijn er twee pijlers die bijdragen aan het voortbestaan van tuinverenigingen. Op de eerste plaats is dat draagvlak in de buurt en wijk. Zorg dat je een begrip bent in de buurt, waar mensen graag komen. Stel je park open voor buurtbewoners, organiseer activiteiten voor wijkbewoners. Als er zich dan ontwikkelingen voordoen die het voortbestaan op deze locatie bedreigen, kun je snel mensen mobiliseren voor protest. En daar zijn lokale politici, zowel gemeenteraadsleden als wethouders, best vatbaar voor; ze willen immers ook weer herkozen worden. De tweede sterke pijler is de bijdrage aan duurzaamheid en biodiversiteit. Heel simpel gesteld: een vierkante meter volkstuin draagt veel meer bij aan biodiversiteit dan dezelfde meter in een stadspark. Maar dat moet je wel

uitdragen en vertellen. Veel mensen denken: groen is toch groen? Dus ga op bezoek en vertel je verhaal.”

VEEL TUINVERENIGINGEN ONTPLOOIE MAATSCHAPPELIJKE ACTIVITEITEN. IS DAT NOG EEN ‘VERKOOPARGUMENT’?

“Zeker! In een tijd waarin voorzieningen onder druk staan en er veel maatschappelijke vraagstukken zijn die te maken hebben met eenzaamheid, uitsluiting en participatie is er behoefte aan verbinding. Door je als vereniging in te zetten voor de buurt, bijvoorbeeld door te tuinieren met ouderen – ook als ze zelf geen tuin meer kunnen onderhouden – of door nieuwkomers stage te laten lopen, kun je ook je maatschappelijke meerwaarde laten zien. Organiseer workshops voor basisschoolkinderen, werk samen met mensen met een beperking. Sociaal tuinieren is een hele goede manier om bij te dragen aan de doelstellingen van de gemeente.”

IS ER EEN TOEKOMST VOOR DE ‘TRADITIONELE’ TUINVERENIGING?

“Lekker in je tuintje schoffelen is prima, maar blijf jezelf ook vernieuwen. Leg ook wat meer het accent op de collectieve activiteiten van je vereniging. In veel steden zijn er nieuwe initiatieven voor collectieve tuinen, werk daarmee samen. Biodiversiteit, sociale samenhang en een actieve rol in de buurt zijn de basis onder je voortbestaan. Dat betekent dat je van een naar binnen gekeerde organisatie naar buiten moet: zet de hekken open, haal mensen binnen en vertel je verhaal. Als je een clubhuis hebt, bekijk eens wat je met de onbenutte uren kan doen in samenwerking met andere initiatieven in de buurt. Bijkomend voordeel is dat de beheerkosten en -taken verdeeld kunnen worden over gebruikers. Daar profiteren ook de eigen leden van.

Trek in je lobby bij de gemeente ook samen op met bondgenoten: natuur- en milieuorganisaties, sportverenigingen. En bovenal: vraag je af wat je rol is anno 2022 en hoe je die wilt verwezenlijken. Als je dat kan verwoorden in een breed gedragen boodschap, kun je die gaan vertellen aan iedereen die het horen moet. Het vraagt om voortdurende dialoog met je omgeving. Dat is best intensief, maar ook heel leuk. En als het je als bestuurder van een vereniging te veel is, kijk dan of je samen met andere tuinverenigingen kunt optrekken. En in de grote steden is een koepelorganisatie met beroepskracht geen overbodige luxe.”

JE WAS WETHOUDER IN EEN GROTE STAD. IS HET RISICO DAT OP AFZIEBARE TERMIJN EEN APPARTEMENTENCOMPLEX GEPLAND WORDT OP HET TERREIN VAN DE TUINVERENIGING DAAR HET GROOTST?

“Mijn antwoord is tweeledig: ja, want de druk op de ruimte is daar door de woningnood het grootst. Maar ook nee, want grote steden hebben een groter gemeentelijk apparaat, met meer mensen die tijd en kennis van zaken hebben. En vaak is er dan ook wel een langetermijnvisie op openbaar groen en de rol van tuinverenigingen daarin. Risico's liggen er juist ook bij kleinere groeigemeenten rond de grote steden, die in korte tijd een enorme bijdrage moeten leveren aan de woningvoorraad. Daar worden grote planologische beslissingen voorbereid en genomen, zonder de kaders van zo'n langetermijnvisie; voorbereid door overbelaste mensen met een te breed takenpakket die misschien te snel voorbijgaan aan het belang van openbaar groen en de rol van tuinverenigingen. Ook daar zal je je verhaal moeten vertellen én blijven herhalen. Uiteindelijk wil je gesprekspartner zijn in plaats van dat er over je besloten wordt.” ●

KLIMAATVRIENDELIJKE BEPLANTING

NATTE VOETEN OF LIEVER DROOG?

In een droge zomer is water geven het eerste waar je aan denkt. Gelukkig hebben planten allerlei manieren om met uiteenlopende omstandigheden zoals hitte en droogte om te gaan. Als je daar wat meer rekening mee houdt, scheelt dat water, een hoop werk en geeft het ook nog eens veel voldoening.

TEKST: MACHTELD KLEES

Blijven sproeien of kiezen voor planten die beter tegen droogte kunnen?

Netten helpen ook om verdamping tegen te gaan.

FOTO: ALISON HANCOCK

FOTO: SHUTTERS TOCK

Plantengroei van nature op de meest uiteenlopende plekken, van woestijn tot moeras. Om te kunnen overleven hebben ze dan ook allerlei manieren om zich aan te passen ontwikkeld. Een beproefde wijze om spaarzaam met water om te gaan is het verminderen van de verdamping. Daarom kunnen planten hun huidmondjes, die de verdamping regelen, open en dicht doen. Maar er zijn veel manieren waarop ze zich aanpassen aan droge omstandigheden. Opvallend zijn bijvoorbeeld de dikke, vlezige bladeren waarin vetplanten vocht opslaan. Het op groene daken veel gebruikte vetkruid (*Sedum*) is hier een voorbeeld van, net als hemelsleutel. Vetkruid is geschikt voor allerlei open zonnige plekken, zoals in een rotstuintje, tussen stenen of in een lage border.

De zachte, wollige blaadjes van ezelsoor zijn heerlijk om te aaien. Dat vachtje van plantenharen zit er niet voor niets; het is bedoeld om de verdamping te remmen. Andere voorbeelden van beharing bij planten vind je bijvoorbeeld bij vrouwenmantel, prikneus en koningskaars. De grootte van de bladeren zegt iets over de groeiplaats van de plant. Lavendel bijvoorbeeld, afkomstig uit het Middellandse Zeegebied, heeft smalle blaadjes die weinig water verdampen. Planten die graag in de schaduw groeien hebben minder last van verdamping, maar moeten meer moeite doen om voldoende licht op te vangen. Daarom hebben zij vaak juist grote bladeren, zoals varens. Slaphangen en zielig doen is een truc die vooral rode biet goed beheerst. Je bent geneigd om meteen de gieter te pakken, maar 's avonds als de zon weg is staan de planten er weer monter bij. Het is hun manier om de verdamping te verminderen.

VERDAMPING TEGENGAAN

Bij zonnig weer droogt de grond snel uit, vooral als het waait. In de moestuin,

waar het vaak open en zonnig is, is de verdamping extra hoog. Tot mijn verrassing merkte ik dat diverse gewassen, zoals kool, sla en andijvie, goed gedijen onder insectengaas of vliesdoek. Het helpt niet alleen tegen insectenvraat maar scheelt ook enorm in de verdamping en dus met watergeven.

DIEP WORTELEN

Tijdens een droge periode zien sommige planten er nog opmerkelijk fris uit. Hun geheim zit onder de grond. Ze maken penwortels waarmee ze diep de bodem in kunnen. Zo kunnen ze tijdens langdurige droogte nog over voldoende water beschikken. Planten met penwortels zijn bijvoorbeeld gewone kaardenbol, grote centaurie en teunisbloem. Ze kunnen slecht tegen verplanten omdat de penwortel dan makkelijk afbreekt. Ter plekke zaaien of heel jong aanplanten is dan de beste oplossing.

In droge schaduw hebben veel planten het moeilijk. Voor zulke plekken is de fraaie, teer uitzijnde, voorjaarsbloeiende elfenbloem heel geschikt. De oudere bladeren worden hard en leerachtig en verdampen weinig vocht. Kort voor de bloei kan het oude blad afgeknipt worden, anders gaan de bloemen schuil onder het blad.

MEER SLIMME STRATEGIEËN

Veel eenjarige planten zijn praktisch ingesteld. Ze kiemen in het najaar, overwinteren als rozet en bloeien vroeg in het voorjaar. Ze worden wel 'winterannuellen' genoemd. Tegen de tijd dat het te droog wordt zijn de zaden al rijp en sterft de plant af. In het najaar ontkiemen ze weer opnieuw. Met dit gedrag gooien ze geen hoge ogen als sierplant, maar bekende moestuinonkruiden zoals herderstasje, vroegeling en kleine veldkers zijn hiermee heel succesvol.

Ook de meeste bollen bloeien in het voorjaar en sterven af voor de zomerdroogte begint. Met de bol veilig onder

HERFSTBLOEMEN VOOR BIJEN IN JE TUIN

De herfstaster is in trek bij bijen en zorgt ook in deze tijd van het jaar voor voedsel.

In de lente en zomer gonsde je tuin (hopelijk) van de bijen die zich tegoed deden aan de nectar en het stuifmeel. Voor zichzelf en hun nageslacht. En zo hebben ze en passant ook je planten bevrucht en voor een goede oogst gezorgd. Maar ook in de herfst zijn er nog volop wilde bijen op zoek naar voedsel. Help ze een handje bij het in stand houden van hun soorten, met bloemen die tot diep in het najaar voor voedsel zorgen.

TEKST: PAUL VAN BODENGRAVEN FOTO: SHUTTERSTOCK

Het is een druk leven als bij, altijd maar weer zoeken naar nectar en stuifmeel. Als voedsel voor jezelf, maar vooral ook om ervoor te zorgen dat je soort kan blijven voortbestaan. Voor de biodiversiteit belangrijk, maar ook voor ons. Want ook volgend jaar hebben we weer bijen nodig om onze planten te bestuiven. De oneindige cyclus van leven, nageslacht produceren, overwinteren en opnieuw beginnen is van essentieel belang.

NOG NIET OPRUIMEN

Het begint met niet te snel opruimen. Er zijn diverse planten die hun hoofdbloei hebben in de tweede helft van de zomer. De nabloei van deze planten in de herfstmaanden helpt de bijen zich voor

te bereiden op de winter. Wat bloemen betreft kun je denken aan verschillende astersoorten, vetkruid en rudbeckia, die pas in de herfst bloeien. Maar ook ijzerhard, ooievaarsbek, guldenroede en zonnebloemen leveren in de herfst nog voldoende voedsel. Of plant wat struikheide aan, dat bloeit ook lang door. Maak je tuin dus niet te snel winterklaar.

WILDE PLANTEN EN BOLLEN

Van de wilde planten maak je bijen in de herfst blij met witte dovenetel, knoopkruid en rode klaver. Denk ook aan de hommels, die door hun grotere omvang grotere bloemen nodig hebben. Hen help je bijvoorbeeld met reseda, slangenkruid, smeerwortel, akkerklokje

en bonte wikke. Daarnaast kun je ook specifieke herfstbloeiers aanplanten. Zo zijn er diverse bolgewassen die in het najaar bloeien, zoals herfsttijloos, herfstkrokus, saffraankrokus en tuincyclaam.

NAZOMEREN TOT DE WINTER

Een bijkomend voordeel van voldoende bloeiërs in de herfst is dat het heerlijk nazomeren blijft in je tuin. September en oktober leveren vaak nog een aantal prachtige dagen op. En zeg nou zelf: ook in november kun je met een dikke trui en een kop koffie nog heerlijk genieten van de kleuren van het afgelopen seizoen. Dus laat die nabloeiërs lekker staan en geniet er zo lang mogelijk van. De bijen zullen je dankbaar zijn! ●

MARLEEN TIPT

In haar Utrechtse volkstuin kweekt Marleen van Es, fotograaf, stylist, vormgever en foodblogger, graag groenten, fruit en kruiden die je niet makkelijk in de winkel koopt. Voor De Tuinliefhebber maakt Marleen elk seizoen een zaai- en oogstoverzicht (handig!) én kiest ze een speciale soort die extra aandacht verdient. Dit keer: pompoen.

TEKST EN FOTO'S: MARLEEN VAN ES

Pompoen

Een moestuin zonder pompoenen? Ik kan me er niets bij voorstellen, want als de plant eenmaal goed is aangeslagen, ben je verzekerd van een flinke oogst. Gelukkig kun je pompoenen lang bewaren dus geen paniek als je weer met fietstassen vol pompoenen naar huis gaat.

FAVORIET

Mijn favoriete pompoen is de Italiaanse soort Marina di Chioggia. Het is een grote pompoen die volgroeid wel zeven à acht kilo weegt. Meestal gaat de smaak van grote exemplaren flink achteruit, maar dat gaat voor deze soort niet op. De smaak is voortreffelijk. Het vruchtvlees is zalmkleurig en de schil is diepgroen. Dat laatste is een fijne eigenschap. De groene pompoenen liggen goed gecamoufleerd tussen de bladeren en wekken de indruk nog niet rijp te zijn. In een stadse volkstuin waar je soms de oogst moet delen met ongewenste bezoekers, blijven deze pompoenen liggen tot je ze kunt oogsten.

PRONKSTUK

Ik ben trouwens niet de enige die is gecharmeerd door deze groene pompoen. In de 16de eeuw pronkte de rijke Italiaanse bankier Agostino Chigi al met deze pompoenen. In zijn tuin groeiden groenten zoals mais en pompoen die door de ontdekkingsreizigers naar Europa

waren gebracht. De muren van zijn villa Farnesina, een herenhuis aan de oevers van de rivier de Tiber in Rome, liet hij beschilderen. De fresco's illustreren de avonturen van Cupido en Psyche en rondom zijn slingers van fruit, groenten en bloemen te zien. De pompoenachtige vruchten in de slingers zijn door onderzoekers geïdentificeerd als Marina di Chioggia.

ZAAIEN EN BESCHERMEN

Vanaf april kun je pompoenen direct in potjes zaaien. Om de zaden snel te laten kiemen, houd je de potjes een aantal dagen binnen. Zet ze vlot buiten zodat het stevige planten worden. Als de planten 15 à 20 cm zijn en de kans op nachtvorst gering is, kun je ze in de tuin planten. Een zonnige én ruime plek is ideaal. De ranken van de plant nemen alle ruimte in die ze kunnen vinden. Drie vierkante meter is echt niet vreemd. Bescherm de jonge pompoenplanten tegen slakken. Dat kan met cloches die je over de plantjes zet, maar ook met plastic potten waarvan je de bodem hebt uitgesneden of met een flinke laag zand rondom het jonge plantje. Pompoenplanten groeien bij vochtig en warm weer enorm. Ik zou het eens moeten opmeten, maar soms lijkt de plant wel een meter per dag te groeien! Knip gerust de uiteinden van de plant af, als er genoeg pompoenen aan de plant groeien. De eerste pompoenen kun je in augustus oogsten.

Favoriet adres

Het grootste assortiment pompoenzaden vind je bij Vreeken's zaden in Dordrecht. Je kunt uit maar liefst 170 soorten kiezen. Van mini-pompoenen tot enorme joekels en van oranje rassen tot groen gestreepte soorten.

vreeken.nl

Eetbare pompoenbloem

ETEN

Het verwerken van zo'n grote pompoen van acht kilo vereist behalve kracht ook wel wat vindingrijkheid qua receptuur. Je wilt niet een hele week pompoensoep eten. Een deel van de pompoen vries ik onbewerkt in, maar wel geschild en in kleine blokjes. De rest rooster ik voor soep en winterse salades en pureer ik voor hummus. De puree kan ook in pastadeeg zoals ravioli. Dat heb ik trouwens niet zelf bedacht maar heb ik gegeten in Ferrara (Italië). Het heet Cappellacci di Zucca en het is de *signature dish* van de stad. Het wordt geserveerd met een botersaus of ragù (bolognesesaus). En wist je dat je pompoen ook in zoete gerechten kunt verwerken? Meng pompoenpuree door (cake)beslag, doe er wat specerijen zoals gember, kaneel en kruidnagel bij en bak wafels of een cake. Pompoen kun je konfijten in suiker en in de achttiende eeuw bakten ze er ook nog eens brood mee en brouwden ze er bier van.

NOG MEER ETEN

Als laatste noem ik het oudste Nederlandse gerecht met pompoen dat ik heb gevonden. In *De nieuwe, welervarene Utrechtse keuken-meid, confituuremaakster, en huis-doctores* uit 1769 staat recept 115. 'Pottagie, hoe te koken'. In de pan gaat een oud hoen, een paar duiven, twee pond schapen- en rundvlees, spek en worsten.

In de winter stelt ze voor pompoen, andijvie, peterselie, tijm en zuring erbij te doen. Je brengt het op smaak met nootmuskaat, peper en kruidnagel en eet het met witbrood.

In de Aziatische en Surinaamse keuken wordt ook het jonge pompoenblad gebruikt, maar ik beperk me tot de bloemen. Ik vul ze met een mengsel van roomkaas, knoflook en bieslook en draai de bloemen dicht. Haal ze door een beslag en frituur ze kort.

Het is verleidelijk om de pompoenzaden te roosteren, maar gebruik dan wel de zaden van de naaktzadige pompoen zonder het taaie vliesje. Van deze zaden wordt trouwens ook pompoenolie gemaakt. ●

ZAAIEN

- Bloemkool
- Groenbemesters (mosterd, klaver en rogge)
- Knoflook
- Meiraap
- Paksoi
- Rucola
- Snijsbiet
- Spinazie
- Tuinkers
- Veldsla
- Winterpostelein
- Wintersla

OOGSTEN

- Andijvie
- Aubergine
- Bleekselderij
- Bonen
- Chinese kool
- Courgette
- Knolselderij
- Paksoi
- Paprika
- Peper
- Pompoen
- Radicchio
- Rammenas
- Tomaten
- Venkel

De prachtige diepgroene Marina di Chioggia

Volgend nummer

Vorig jaar kocht ik Russian Red boerenkool op de boerenmarkt. Het zilvergroene blad met paarse stengel lijkt een beetje op eikenblad en het heeft een licht nootachtige smaak. Dit seizoen pronk ik ermee in mijn volkstuin.

Doe je met ons mee?

Je leest dit seizoenstijdschrift omdat je hoort bij onze groene familie. We bestaan uit meer dan 32.000 volkstuinders en andere tuinliefhebbers. Veel van jullie tuinieren bij een vereniging die bij ons is aangesloten. Wat wij willen is dat jullie moestuinen en siertuinen en jullie volkstuinparken blijven bestaan. Liefst dat er meer tuinen bij komen. Daar

maken wij ons sterk voor. Ook dat jullie genieten van de tuin en dat het fijn en gezellig is in de vereniging. We komen op voor het samen natuurlijk tuinieren. Want dat is goed voor de biodiversiteit en het klimaat en gezond voor jezelf en het milieu. Het maakt de wereld om ons heen een stukje mooier. Daar mogen we met z'n allen best trots op zijn!

> Doe je mee?

Onze ambitie? Nog veel meer dan nu uitstralen en bekend maken hoe ongelooflijk waardevol onze tuinen en tuinparken zijn. Het volkstuinieren zeker stellen voor de toekomst. Ons gezamenlijk groen onvervangbaar maken. Dat is iets wat je het best met elkaar kunt doen. Voor én door de volkstuinders. Samen in een team waarin je je talenten ontplooit en je kwaliteiten tot hun recht komen. Waarin je je kunt ontwikkelen.

> Wie zoeken wij?

Vrijwilligers. Enthousiastelingen die samen met ons de uitdaging aangaan om het volkstuinieren volop te laten groeien en bloeien. Wil jij ook een steentje bijdragen? Wat voor vorm die heeft en hoe groot die is, bepaal je zelf. Alle beetjes helpen. **Belangstelling? Benieuwd? Meer weten? Kijk dan op onze website avvn.nl/doe-mee of je een rol ziet die op je lijf geschreven is. Daar staat ook hoe je kunt reageren.**

Retouradres: AVVN, Vogelvlinderweg 50, 3544 NJ Utrecht

